

I. А. Муравйова, кандидат юридичних наук, докторантка
Науково-дослідного інституту публічного права
orcid.org/0000-0001-8206-2640

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Актуальність статті полягає в тому, що сучасні умови розвитку України характеризуються тривалим впливом ряду негативних факторів, насамперед, пов'язаних зі збройною агресією, що зумовлює функціонування держави в особливих правових умовах. Запровадження правового режиму надзвичайного стану та інших спеціальних режимів реагування на загрози безпеці супроводжується істотними змінами у сфері державного управління, зокрема у соціально-гуманітарній політиці. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення безперервності надання соціальних послуг, доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, а також підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій. Водночас, справедливим буде зауважити, що реалізація соціально-гуманітарної політики ускладнюється обмеженістю ресурсів, підвищенням навантаженням на державні інституції та необхідністю оперативного прийняття важливих для долі країни управлінських рішень. Мета статті полягає у необхідності здійснення аналізу стану реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану. У статті здійснено аналіз наукових поглядів вчених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики, на основі чого вказується, що соціально-гуманітарна політика України в умовах правового режиму надзвичайного стану трансформується з програмно-стратегічної у кризово-адаптивну модель управління. Зроблено висновок, що ключовими особливостями реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану є наступні: переорієнтація державної політики на задоволення першочергових соціальних потреб населення; обмеженість фінансових, матеріальних і людських ресурсів; наявність тимчасових обмежень окремих прав, свобод та інтересів громадян; посилення ролі держави у регулюванні соціально-гуманітарної сфери; спрощення та прискорення окремих адміністративних процедур у сфері соціального забезпечення; значне зростання навантаження на систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту; необхідність оперативної адаптації управлінських рішень до змінних умов; суттєве розширення використання цифрових інструментів у наданні соціальних послуг; ризики зниження якості та доступності послуг, особливо на територіях, де введено надзвичайний стан; необхідність забезпечення справедливого балансу між вимогами безпеки та дотриманням соціальних прав людини.

Ключові слова: соціально-гуманітарна політика, реалізація, правовий режим, надзвичайний стан.

I. A. Muraviova. Features of the implementation of social and humanitarian policy in the conditions of the legal regime of the state of emergency

The relevance of the article lies in the fact that the current conditions of Ukraine's development are characterized by the long-term impact of a number of negative factors, primarily related to armed aggression, which necessitates the functioning of the state in special legal conditions. The introduction of the legal regime of a state of emergency and other special regimes of response to security threats is accompanied by significant changes in the sphere of public administration, in particular in social and humanitarian policy. In these conditions, ensuring the continuity of the provision of social services, access to education, healthcare, social protection of the population, as well as support for internally displaced persons and other vulnerable categories is of particular importance. At the same time, it would be fair to note that the implementation of social and humanitarian policy is complicated by limited resources, increased burden on state institutions and the need to promptly make important management decisions for the fate of the country. The purpose of the article is the need to analyze the state of implementation of social and humanitarian policy in the conditions of the legal regime of a state of emergency. The article analyzes the scientific views of scientists, the norms of current legislation and law enforcement practice, on the basis of which it is indicated that the social and humanitarian policy of Ukraine under the legal regime of a state of emergency is transformed from a program-strategic to a crisis-adaptive management model. It is concluded that the key features of the implementation of social and humanitarian policy under the legal regime of a state of emergency are the following: reorientation of state policy to meet the priority social needs of the population; limited financial, material and human resources; the presence of temporary restrictions on certain rights, freedoms and interests of citizens; strengthening the role of the state in regulating the social and humanitarian sphere; simplification and acceleration of certain administrative procedures in the field of social security; a significant increase in the burden on the health care, education and social protection system; the need for prompt adaptation of management decisions to changing conditions; a significant expansion of the use of digital tools in the provision of social services; risks of reducing the quality and accessibility of services, especially in the territories where a state of emergency has been introduced; the need to ensure a fair balance between security requirements and respect for social human rights.

Key words: social and humanitarian policy, implementation, legal regime, state of emergency.

© I. А. Муравйова, 2025

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

Актуальність теми. Сучасні умови розвитку України характеризуються тривалим впливом ряду негативних факторів, насамперед, пов'язаних зі збройною агресією, що зумовлює функціонування держави в особливих правових умовах. Запровадження правового режиму надзвичайного стану та інших спеціальних режимів реагування на загрози безпеці супроводжується істотними змінами у сфері державного управління, зокрема у соціально-гуманітарній політиці. У цих умовах особливого значення набуває забезпечення безперервності надання соціальних послуг, доступу до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, а також підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій. Водночас, справедливим буде зауважити, що реалізація соціально-гуманітарної політики ускладнюється обмеженістю ресурсів, підвищенням навантаженням на державні інституції та необхідністю оперативного прийняття важливих для долі країни управлінських рішень.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені реалізації різних напрямів державної політики у сучасних умовах, у своїх наукових працях розглядали: О.П. Дем'янчук, А.О. Зубко, О.О. Іляшко, С.І. Кирєєв, Л.С. Клименко, І.М. Лопатченко, С.О. Мосьондз, В.П. Садковий та інші. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі відчувається брак теоретичних напрацювань, присвячених саме реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану.

Саме тому метою статті є: здійснити аналіз стану реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи актуальні проблеми соціально-гуманітарної сфери у політичних та соціально-економічних реаліях сьогодення, перш за все, варто відзначити, що соціально-гуманітарна політика є досить широкою категорією. У доктринальному розумінні вона охоплює комплекс державних заходів, спрямованих на забезпечення соціальних прав, підтримку гідного рівня життя населення, розвиток освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, гуманітарної безпеки та суспільної інтеграції. Її об'єктом є населення в цілому або окремі соціальні групи, що потребують державної підтримки. Вона формує загальні стандарти соціальних гарантій і механізми їх реалізації.

У звіті Ради Європейського Союзу зазначається, що агресивна війна росії проти України призвела до серйозних гуманітарних проблем. Мільйони людей не мають доступу до основних послуг, включаючи воду, електроенергію та опалення, що спричиняє серйозні труднощі, особливо взимку. Війна викликала серйозне занепокоєння через те, що цивільне населення піддається обстрілам, збройному насильству, мінам, розлученню сімей, мародерству або примусовому виселенню, втраті безпечного житла та притулку, а також поширеним проблемам психічного здоров'я. Згідно з Планом гуманітарних потреб та реагування Організації Об'єднаних Націй на 2026 рік, 10,8 мільйона людей потребують гуманітарної допомоги в Україні, понад 3,7 мільйона людей є внутрішньо переміщеними особами всередині України та 5,3 мільйона – за її межами [1].

Сьогодні соціально-гуманітарна політика України досить сильно залежить від допомоги Європейського Союзу. Щоб надати допомогу українцям, ЄС координує свою найбільшу в історії операцію в рамках механізму цивільного захисту ЄС. Усі 27 країн ЄС, а також Ісландія, Молдова, Північна Македонія, Норвегія, Сербія та Туреччина надають Україні матеріальну допомогу. ЄС створив логістичні центри в Польщі, Румунії та Словаччині для ефективнішого постачання товарів до України. Понад 160000 тон натуральної допомоги було доставлено до України з країн-членів ЄС та партнерів через механізм цивільного захисту ЄС. Через критичний попит на аварійне обладнання в Україні, ЄС також розгорнув ресурси зі своїх резервів rescEU, зокрема: генератори енергії; медичне обладнання; тимчасові укриття; станції очищення води у зв'язку з проривом дамби Нової Каховки; спеціалізоване обладнання для боротьби з ризиками для громадського здоров'я, такими як хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози [2]. Важливо, що ЄС координує медичну евакуацію українських пацієнтів, які потребують термінового лікування, та перевозить їх до лікарень по всій Європі. Для підтримки цих зусиль у вересні 2022 року в Жешові, Польща, було відкрито Центр медичної евакуації ЄС. Центр надає первинну медичну допомогу, перш ніж пацієнтів буде доставлено до лікарень інших європейських країн. Наразі понад 4770 пацієнтів було переведено до 22 країн [1].

До кінця 2025 року Механізм цивільного захисту ЄС успішно перемістив повністю обладнану теплову електростанцію з Литви до України, завершивши свою найбільшу на сьогоднішній день скоординовану логістичну операцію. Обладнання відіграло вирішальну роль у завершенні аварійного ремонту в кількох частинах країни, де енергетична інфраструктура була серйозно пошкоджена. Воно може постачати електроенергію 1 мільйону українців. З початку повномасштабного вторгнення ЄС також доставив 7200 трансформаторів та майже 10 000 генераторів. Ці поставки допомагають відновити роботу життєво важливих служб, таких як лікарні, школи та водопостачання, а також захищають цивільне населення в умовах морозу суворих зим. На сьогоднішній день підтримка ЄС енергетичного сектору України допомогла задовольнити потреби приблизно 9 мільйонів людей. ЄС також координує медичну евакуацію українських пацієнтів, які терміново потребують лікування, перевозючи їх до лікарень по всій Європі для отримання спеціалізованої допомоги [2].

Незважаючи на важливість допомоги ЄС, не можна не вказати і на активні дії Українського законодавця. Так, Кабінет Міністрів України схвалив План дій на 2025 рік та подав його до Верховної Ради. План визначає чіткі цілі, пріоритети та показники ефективності. Цей план дозволяє відстежувати прогрес

та робить рішення уряду більш прозорими для громадян. Серед чотирьох основних напрямків – Безпека, Економіка, Людська гідність та Відновлення. Сфери відповідальності Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України включають: впровадження нової моделі пенсійної системи; боротьба з бідністю та оновлення соціальних стандартів; модернізація принципів соціального захисту; розвиток соціальних послуг; перехід до підтримки, що базується на потребах, а не на статусі; протезування як наступний етап реабілітації (у співпраці з Міністерством охорони здоров'я України); запуск програми допомоги українцям у поверненні додому; розширення послуг для громад на передовій. Ці заходи є частиною пріоритетного напрямку «Людська гідність», спрямованого на підтримку ветеранів, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), молодих сімей, людей з інвалідністю та вразливих груп [3].

Отже, соціально-гуманітарна політика України в умовах правового режиму надзвичайного стану трансформується з програмно-стратегічної у кризово-адаптивну модель управління. Її реалізація спрямована на забезпечення безперервності соціальних виплат, функціонування системи соціальних послуг, підтримку внутрішньо переміщених осіб, сімей загиблих, осіб з інвалідністю та інших уразливих категорій населення в умовах різкого зростання соціальних ризиків і бюджетних обмежень. Ключовими характеристиками такої політики є централізація управлінських рішень, спрощення адміністративних процедур, посилення міжвідомчої координації та активне залучення міжнародних партнерів. У сучасних умовах фінансова, інституційна спроможність та ефективність цього напрямку державної політики значною мірою залежить від підтримки Європейського Союзу, який забезпечує макрофінансову допомогу, бюджетну підтримку та гуманітарне фінансування, а відтак вона реалізується з урахуванням вимог прозорості, підзвітності та поступової гармонізації із європейськими стандартами. Відтак набуває рис інтегрованої політики, що поєднує внутрішні антикризові механізми з міжнародними фінансовими та нормативними інструментами. Варто відзначити, що з огляду на війну, економічну, соціальну та політичну кризу, соціально-гуманітарна політика супроводжується рядом проблем. В даному контексті О.М. Штиршов, Я.Ф. Жовнірчик та А.Є. Коссе цілком справедливо вказують, що на сьогодні основними системними дисфункціями соціально-гуманітарної сфери України є: відсутність стратегічного та прагматичного бачення майбутнього; переорієнтація політики нашої країни, оскільки в умовах геополітичного становища України та російської військової агресії домінуючим залишається безпекова стратегія розвитку країни, а розкриття потенціалу соціальної політики та забезпечення злагодженого функціонування всіх соціальних інститутів України, які покликані забезпечити населення всім необхідним для стабільного життя, не знаходить достатнього попиту та відсутні на це необхідні обсяги видатків з державного бюджету, що безумовно стане проблемою для подальшої економічної, політичної та культурної інтеграції в ЄС, країни-члени якого зосереджені переважно на підтримці публічної сфери. Також в Україні немає регламентованого підходу, який базувався б на дослідженнях вітчизняних науковців у цій галузі соціально-гуманітарних наук, щодо формування виборною владою соціальних гарантій громадян України. Крім того, проблемою залишається фактична відсутність сучасного механізму вибору пріоритетних сфер майбутнього розвитку соціальної та гуманітарної політики України та засоби їх професійної реалізації в усіх сферах життя, які базувалися б на новітніх тенденціях, що виникають у суспільно-політичних, гуманітарних та економічних відносинах. Слід також додати, що через значний бюрократичний апарат та відсутність достатньої кількості лобістів цієї теми, впровадження соціальних реформ відбувається повільно та несвоєчасно [4, с.221]. При цьому Д. Мельничк та І. Войналович вказували, що пріоритетними завданнями державної соціально-гуманітарної політики України на сучасному етапі мають стати: регулювання зовнішніх міграцій населення та створення стимулів для повернення вітчизняних емігрантів, посилення соціальної захищеності внутрішньо переміщених осіб, збереження та розвиток соціальної інфраструктури, а саме покращення якості освітніх послуг та активізація процесів посилення суспільної єдності, відновлення стійкості системи охорони здоров'я, вирішення проблем житлового забезпечення внутрішньо переміщених осіб, підвищення ефективності функціонування системи соціальної підтримки населення, формування банків та раціональне використання комунального, соціального і службового житла, послаблення загроз демографічних диспропорцій розвитку областей та територіальних громад України Пріоритетними завданнями розвитку соціальної інфраструктури України мають стати: розвиток освітньої інфраструктури громад і територій, покращення якості освітніх послуг та активізація процесів посилення суспільної єдності (в освітній складовій патріотичного виховання, інтеграції переселенців та освітній реабілітації учасників бойових дій); відновлення стійкості системи охорони здоров'я шляхом розгортання мережі госпітальних округів відповідно до територіальної специфіки і потреб населення, створення координаційних центрів для відстеження і розподілення пацієнтів, покращення ресурсної підтримки закладів охорони здоров'я у громадах, використання потенціалу ВПО для подолання кадрового «голоду» у галузі; вирішення проблем житлового забезпечення ВПО, підвищення ефективності функціонування системи соціальної підтримки населення, оптимізація територіального розміщення об'єктів соціальної підтримки населення в умовах зростання попиту на соціальні послуги; формування банків та раціональне використання комунального, соціального і службового житла; послаблення загроз демографічних диспропорцій розвитку областей та територіальних громад відповідно до особливостей їхнього демографічного розвитку й повоєнного розселення населення в регіонах України [5].

Висновки. Таким чином, проведений у статті аналіз дає змогу дійти до висновку, що ключовими особливостями реалізації соціально-гуманітарної політики в умовах правового режиму надзвичайного стану є наступні: переорієнтація державної політики на задоволення першочергових соціальних потреб населення; обмеженість фінансових, матеріальних і людських ресурсів; наявність тимчасових обмежень окремих прав, свобод та інтересів громадян; посилення ролі держави у регулюванні соціально-гуманітарної сфери; спрощення та прискорення окремих адміністративних процедур у сфері соціального забезпечення; значне зростання навантаження на систему охорони здоров'я, освіти та соціального захисту; необхідність оперативної адаптації управлінських рішень до змінних умов; суттєве розширення використання цифрових інструментів у наданні соціальних послуг; ризики зниження якості та доступності послуг, особливо на територіях, де введено надзвичайний стан; необхідність забезпечення справедливого балансу між вимогами безпеки та дотриманням соціальних прав людини.

Список використаних джерел:

1. Humanitarian aid and civil protection support for Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/ukraine-solidarity-humanitarian-aid/>
2. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en
3. Government Action Plan for 2025 Approved: Social Protection of Ukrainians Is Among the Key Priorities. URL: <https://www.msp.gov.ua/en/press-center/news/government-action-plan-for-2025-approved%3A-social-protection-of-ukrainians-is-among-the-key-priorities>
4. Штиршов О. М., Жовнірчик Я. Ф., Коссе А. Є. Соціо-гуманітарна політика держави як основа сталого розвитку: проблеми та перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*. Серія Державне управління. 2024. № 12. С. 218– 223. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.12.218
5. Мельничук Д., Войналович І. Сучасні виклики та пріоритети соціально-гуманітарної політики України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. № 316(2). С. 290-295. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-46>

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 20.11.2025

Опубліковано: 30.12.2025